

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / [за заг. ред. А.Т. Комзюка]. – 2-ге вид., виправл. і доп. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 103 с.
2. Конвенція про права дитини 1989 року: збірник міжнародних документів та нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей. – К. : Логос, 2001. – Ч. 1. – С. 42-63.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21. – Ст. 135.
4. Марцеляк О. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування та розвитку у світі і в Україні / О. Марцеляк // Право України. – 2003. – № 10. – С. 44-48.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – С. 1122.
6. Руководящие принципы предотвращения преступности среди несовершеннолетних Организации Объединенных Наций (Ер-Рядські керівні принципи) [Електронний ресурс]. - uir-info.org.ua
7. Ярмак О.М. Урахування специфіки суб'єкта адміністративного проступку при складанні протоколу про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми / О.М. Ярмак // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 722-727.
8. Горбач О.В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх, батьків, або осіб, які їх замінюють : дис. канд. юрид. Наук : 12.00.07 / О. В. Горбач. – К., 2006. – 215 с.

УДК:334.12

Русецький А. А., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, кримінального права та процесу Міжнародного університету бізнесу і права (м. Херсон)

Поняття адміністративної відповідальності юридичних осіб

Стаття присвячена визначенню поняття та особливостям адміністративної відповідальності юридичних осіб. Також в статті розглянуті прикладі адміністративної відповідальності юридичних осіб в зарубіжних країнах.

Ключові слова: відповідальність, соціальна відповідальність, адміністративна відповідальність, юридичні особи.

Статья посвящена определению понятия и особенностей административной ответственности юридических лиц. Так же в статье рассмотрены примеры административной ответственности юридических лиц в зарубежных странах.

Ключевые слова: ответственность, социальная ответственность, административная ответственность, юридические лица.

The article is devoted to the definition and characteristics of administrative liability of legal persons in the article examples of administrative responsibility of legal persons in foreign countries.

Keywords: responsibility, social responsibility, administrative responsibility, legal persons.

Актуальність теми. Категорія відповідальності не є суто юридичною, а виступає похідною від соціальної відповідальності, що являє собою найважливіший елемент взаємозв'язку особи та суспільства, вона здійснює функцію регуляції поведінки індивіда відповідно до вимог суспільства. З розвитком суспільства відповідальність

набула провідної ролі в політичних, духовно-ідеологічних та інших відносинах; її удосконалення є необхідною умовою суспільного розвитку [1].

Стан наукового дослідження. Питання адміністративної відповідальності у своїх дослідженнях розглядали багато видатних вчених таких як В.Б. Авер'янов, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, Г.П. Бондаренко, І.П. Голосніченко, В.І. Димченко, Є.В. Додін, О.Л. Жильцов, В.В. Зуй, А.І. Єлістратов, Л.В. Коваль, Ю.М. Козлов, А.М. Колодій, В.А. Колпаков, В. К. Колпаков, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк та інші. Метою статті є визначення поняття адміністративної відповідальності юридичних осіб. Актуальність статті полягає в необхідності врегулювання питання щодо застосування адміністративної відповідальності до юридичних осіб.

Виклад основного матеріалу. Т.О. Чепульченко відзначає, що більш досконалої форми відповідальності набула з появою держави та класового суспільства. Діючі соціальні норми стали більш багатоманітними, що і зумовило існування кількох видів соціальної відповідальності: політичної, моральної, юридичної та ін. Її сутність полягає вже в обов'язку індивіда виконувати відповідні політичні, моральні, юридичні вимоги, які ставить перед ним суспільство, держава, колектив» [1].

А.П. Чиркова, з приводу соціальної відповідальності пише, що вона являє собою явище, яке об'єктивно існує як обов'язковий прояв впорядкованості суспільних відносин, воно відображає об'єктивну необхідність узгодження поведінки суб'єктів соціального спілкування. Соціальна відповідальність, її буття обумовлюється необхідністю підпорядковувати, координувати і коригувати в процесі спільної діяльності дії кожного з діями інших, приватний інтерес погоджувати із загальним. Отже, вже тоді, коли має місце взаємодія в простій формі — двох осіб, пов'язаних однією справою, уже тоді виникає ситуація, про яку можна говорити як про ставлення відповідальної залежності [2, с.8-9]. Автор наголошує, що об'єктивна необхідність в упорядкуванні та регулюванні відносин між людьми, яка реалізується в належній поведінці, акумулює зміст соціальної відповідальності. Отже, відповідальність є ні що інше, як виконання нормативних вимог, а сама нормативність є неодмінною властивістю відповідальності [2, с.9].

О. Іваненко вважає соціальну відповідальність найважливішим елементом, формою взаємозв'язку особи та суспільства. Вона регулює поведінку індивіда відповідно до його вимог. Відповідальність виникає в результаті соціальної необхідності узгодження поведінки людини із системою суспільних відносин як сфера меж, рамок необхідної поведінки людини, вимог суспільства до індивіда, як невідворотності відповідальності за свою поведінку перед особою чи організацією, котрі мають на це право [3, с.60]. О. Іваненко підкреслює, що у сучасних умовах формування громадянського суспільства і правової держави особливо актуальним є з'ясування природи юридичної відповідальності, яка відіграє іншу роль і набуває дещо іншого соціального призначення. Обмеження примусу, застосування його лише у виправданих і дозволених, з позиції закону випадках, є загальною тенденцією розвитку права на шляху побудови цивілізованого громадянського суспільства і правової держави. Виховання за допомогою погроз, залякування — недовгий засіб впливу на людей [3, с.60-61].

С.С. Алексєєв вважає, що юридична відповідальність — це застосування до винної особи заходів державного примусу за вчинене правопорушення [4, с.101]. Науковець відзначає, що юридична відповідальність пов'язана з громадським осудом правопорушника, соціальним і моральним попідканням його поведінки [4, с.101].

О.Ф. Скакун визначає юридичну відповідальність як передбачені законом вид і

міра державно-владного (примусового) зазнання особою втрат благ особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення [5, с.431].

В. М. Хропанюк у своїх працях відзначає, що юридична відповідальність — це важлива міра захисту інтересів особи, суспільства і держави. Вона настає в результат порушення приписів правових норм і виявляється у формі застосування до правопорушника заходів державного примусу. Найважливішою ознакою юридичної відповідальності є те, що вона визначається державою та застосовується його компетентними органами. Для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, зазначених у них певних заходів відповідальності. Це його обов'язок зазнавати заходи державного примусу, застосовувані на основі норм права [6, с.334].

З точки зору, яку висловлює П. М. Рабінович, юридична відповідальність — це закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать. Соціальною сутністю юридичної відповідальності є здійснювана «руками держави» природна негативна реакція суспільства (принаймні тієї його частини, волю якої виражає держава) на порушення певних соціальних інтересів, на «пошкодження» певних соціальних чи. особистих благ [7, с.133].

Відтак можна зробити висновок про те, що юридична відповідальність — це такий політико-правовий стан, що виникає в результаті особисто вчиненого правопорушення і передбачений юридичною нормою, коли компетентний орган, посадова особа або громадянин на основі закону або в спеціальній формі вимагає від правопорушника звіт у скоєному діянні, покладає на нього певну міру позбавлень, а правопорушник зазнає несприятливі наслідки порушення юридичної норми [8, с.507].

Що стосується, наукових поглядів на зміст поняття адміністративної відповідальності, то тут також слід констатувати відсутність єдиного підходу до його формулювання. Так, скажімо, В. Б. Авер'янов розуміє адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій — адміністративних стягнень [9, с.430-431].

К. С. Бельський розглядає адміністративну відповідальність у якості реагування держави на адміністративне правопорушення, що виражається в реалізації компетентним органом (посадовою особою) права пред'являти звинувачення особі, піддати протиправне діяння офіційній оцінці і у випадку негативної оцінки застосувати до винної особи адміністративне стягнення [10, с.16-18]

Ю. П. Битяк вважає, що адміністративна відповідальність — це накладення на порушників загальнообов'язкових правил, що діють у державному управлінні та інших сферах, адміністративних стягнень, які тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [11, с.177-178].

Г. П. Бондаренко визначав адміністративну відповідальність наступним чином — це форма державної реакції на правопорушення, що виявляється в застосуванні повноважними державними органами, службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством; це обов'язок правопорушника звітувати за свою протиправну поведінку і зазнавати за неї несприятливих наслідків, передбачених санкцією правової норми [12, с.84]

В. К. Коллаков та О. В. Кузьменко вважають, що адміністративна відповідальність

слід розуміти як примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [13, с.252].

На підставі вищевикладених наукових думок можемо зробити висновок, що юридична відповідальність взагалі та адміністративна зокрема є специфічним обов'язком особи, що покладається на неї законом внаслідок вчинення цією особою протиправних дій (чи бездіяльності). У випадку притягнення суб'єкта до адміністративної відповідальності зазначений обов'язок виникає як форма державного реагування на протизаконну поведінку особи і полягає у застосуванні до правопорушника відповідних державно-правових заходів у вигляді адміністративних стягнень.

Окрім того, що діючий Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить визначення поняття адміністративної відповідальності, він також і не передбачає можливості її застосування до юридичних осіб. Про це зокрема свідчить зміст глави 2 КУпАП, відповідно до норм якого суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути тільки фізичні особи. Для порівняння можна привести Кодекси про адміністративні правопорушення РФ, Республік Білорусь, Казахстан, Киргистан, в яких на рівні із фізичними особами суб'єктами адміністративної відповідальності визнаються й юридичні особи. Наприклад у статті 2.1 КпАП РФ закріплено, що адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна дія (бездіяльність) фізичної або юридичної особи, за яке цим Кодексом чи законами суб'єктів Російської Федерації про адміністративні правопорушення встановлена адміністративна відповідальність. Юридична особа визнається винною у вчиненні адміністративного правопорушення, якщо буде встановлено, що в неї була можливість для дотримання правил і норм, за порушення яких цим Кодексом або законами суб'єкта Російської Федерації передбачена адміністративна відповідальність, але даною особою не були прийняті всі залежні від неї заходи для їх дотримання [14].

Або ж стаття 31 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення, в якій прямо встановлено, що адміністративній відповідальності підлягають:

- 1) осудна особа, яка досягла віку, встановленого цим Кодексом;
- 2) юридична особа [15].

В.Б. Авер'янов відзначає, що незважаючи на те, що стосовно юридичних осіб термін «адміністративна відповідальність» безпосередньо не вживається, є підстави стверджувати: у всіх подібних випадках йдеться саме про адміністративну відповідальність. Це твердження ґрунтується на положеннях теорії права про наявність таких основних, загальноовизначених видів юридичної відповідальності, як дисциплінарна, адміністративна, кримінальна та цивільно-правова [9, с.465-466].

Погоджуючись із викладеною думкою, втім не можемо не відзначити, що нормою КУпАП штраф також визначено як адміністративне стягнення, що накладається тільки на фізичну особу, а саме: штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України (стаття 27) [16]. Дана ситуація також потребує вирішення із тим, щоб провести розмежування між штрафами як фінансовими санкціями та адміністративними стягненнями, що застосовуються до юридичних осіб.

Більшість правників вже давно підтримують та обґрунтовують необхідність визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності. Так, І.В. Назаров пропонує розуміти адміністративна відповідальність юридичної особи як врегульоване нормами права застосування в особливому порядку спеціально уповноваженими

державою органами, судами та посадовими особами адміністративних покарань до організацій, що володіють адміністративною правосуб'єктністю, які зареєстровані як юридичні особи та вчинили адміністративне правопорушення [17, с.24-25].

На думку Б.І. Пугинського адміністративна відповідальність організацій є загальногосподарською, яка застосовується за порушення вимог законодавства і приписів державних органів. Ця відповідальність виникає перед державою та існує, як правило, у формі штрафу [18, с.14].

З позиції, яку займає Ю.Ю. Колесніченко, адміністративна відповідальність юридичних осіб являє собою застосування до організацій, що володіють адміністративною правосуб'єктністю, адміністративних стягнень за невиконання або неналежне виконання встановлених державою правил, норм і стандартів з метою державного осуду протиправної діяльності, виконання покладених на них обов'язків і попередження правопорушень, а також відновлення соціальної справедливості [19, с.137].

Деякі правники вважають, що адміністративна відповідальність юридичних осіб являє собою застосування до них частини заходів адміністративного примусу, безпосередньо пов'язаних з адміністративним правопорушенням, а саме адміністративних стягнень, які переслідують такі цілі як покарання правопорушника за протиправне діяння та забезпечення виконання даними юридичними особами своїх обов'язків та вимог державних органів [20; 19, с.24].

Висновок. З викладеного видно, що суттєвих відмінностей у змісті визначень поняття адміністративної відповідальності юридичних осіб від аналогічної відповідальності фізичних осіб немає. В обох випадках – це вид державної реакції на протиправну поведінку суб'єктів, яка спрямована на покарання винних осіб, та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів. На цьому, доречі, також наголошує О.Т. Зима, який к своєму дослідженні зазначає, що аналізуючи проблему адміністративної відповідальності юридичних осіб ми не ставимо за мету виділення її в окремий вид юридичної відповідальності, але і не рахуємо, що вона повністю тотожна адміністративній відповідальності фізичних осіб, оскільки така відповідальність застосовується за правопорушення, скоєне особливим, специфічним суб'єктом. Саме специфічним, а не спеціальним. Юридичні особи за своєю правовою і соціальною сутністю мають розглядатись як специфічні суб'єкти адміністративної відповідальності, які характеризуються зовсім іншими ознаками, ніж особи фізичні [21, с.49]. Далі правник зауважує, що не зважаючи на ці відмінності, можна говорити, що поняття адміністративної відповідальності юридичних осіб майже повністю підпадає під визначення, розроблене для адміністративної відповідальності взагалі [21, с.49].

Тож юридична адміністративна відповідальність юридичної особи – це її обов'язок як самостійного учасника суспільних відносин зазнати для себе певних негативних наслідків, які виражаються формі адміністративних стягнень, що накладаються на юридичну особу, за скоєння нею адміністративного проступку, компетентними органами і посадовими особами від імені держави.

Основні відмінності адміністративної відповідальності юридичних осіб від цього ж виду юридичної відповідальності фізичних осіб криються по-перше, у суб'єктивній стороні складу правопорушення, адже юридична особа є штучним суб'єктом, і питання встановлення її вини є досить дискусійним; а по-друге, у колі адміністративних стягнень, що можуть бути застосовані до юридичних осіб, а саме: до них не можуть бути вжиті позбавлення особистого характеру (наприклад, арешт), тому як правило основним видом адміністративного покарання виступає штраф.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чепульченко Т. О. Соціальна відповідальність: поняття та сутність // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право, № 1, 2010 р. // [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://visnyk-ppsp.kpi.ua/uk/2010-1/10%20-%201\(5\)%20-%2023.pdf](http://visnyk-ppsp.kpi.ua/uk/2010-1/10%20-%201(5)%20-%2023.pdf)
2. Чирков А.П. Ответственность в системе права: Учебное пособие / Калинингр. ун-т. - Калининград, 1996. - 77 с.
3. Іванченко О. Визначення поняття, сутності та видів соціальної відповідальності: актуальні проблеми // Право України, № 1, 2006, - с.60-65.
4. Алексеев С. С. Государство и право. Начальный курс. 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрид. лит., 1996. — 192 с
5. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Х.: Консум, 2001. — 656 с.
6. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: Учебное пособие для высших учебных заведений / Под ред. профессора В. Г. Стрекозова. — М.: «Дабаров, Ткачев, Димов». 1995. — с. 384.
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч". посібник. Вид. 6-е - Х.: Консум, 2002. — 160 с.
8. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В.К. Бабаева. — М.:Юристь, 2003. — 592 с.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К.; Видавництво «Юридична думка», 2004.- 584 с.
10. Бельский К. С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура// Государство и право. 1999. № 12. С. 12-20.
11. Административное право Украины. — 2-е изд., перераб. и доп. А37 [Учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец./ Ю.П. Битяк, В.В. Богуцкий, В.Н. Гаращук и др.]; Под ред. проф. Ю.П. Битяка. — Харьков: Право, 2003. — 576 с.
12. Бондаренко Г.П. Адміністративна відповідальність в СРСР. — Львів: ЛДУ, 1975. — с. 150.
13. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.
14. Кодекс РФ об административных правонарушениях (КоАП РФ) от 30.12.2001 N 195-ФЗ // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.consultant.ru/popular/koap/13_2.html#p211
15. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 января 2001 года № 155-II // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1021682&sublink=310000
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР, 1984, додаток до № 51, ст.1122
17. Административная ответственность организаций (юридических лиц): Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.ю.н.: Спец. 12.00.14 / Назаров Илья Владимирович; [Воронеж. гос. ун-т]. - Н. Новгород: 2002. - 30 с
18. Ответственность хозяйственных организаций и их руководителей / Пугинский Б.И. - М.: Знание, 1981. - 64 с.
19. Колесниченко Ю.Ю. Некоторые вопросы административной ответственности юридических лиц // Журнал российского права. 1999. - № 10.-С. 132-137.
20. Слубський І. Й. Поняття адміністративної відповідальності юридичних осіб: правовий аналіз // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ № 4 (55) 2011 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2011_55/55/39.pdf.
21. Зима О. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Зима Олександр Тарасович. — К., 2001. — 154 с.